

სიღრმისეული სტრუქტურების თანამედროვე ინტერპრეტაციები

მეტრეველი მედეა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.06>

აბსტრაქტი. ნაშრომში განხილულია სიღრმისეული სტრუქტურების თანამედროვე ინტერპრეტაციები და ავტორის საკუთარი მოსაზრებები ამ საკითხებზე.

კვლევის მიზანი: მოვახერხოთ ენის, როგორც განსაზღვრული ტიპის ფორმალური მოდელის აღწერა საკუთარ მოსაზრებებზე და ჩვენი კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით.

კვლევის ამოცანები:

1. გამოიკვეთოს ის მოსაზრებები, რომელიც ამტკიცებენ, რომ ენობრივი კომპეტენციები თანდაყოლილ ხასიათს ატარებს, და გამოვლინდეს ავტორის არგუმენტირებული მოსაზრება ამ საკითხზე.

2. წარმოჩნდეს ჩვენი თვალთახედვიდან გამომდინარე გენერაციული გრამატიკის ორი დონის შესახებ არსებული თეორიების დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

3. დადგინდეს სიღრმისეული სტრუქტურების ევოლუციის გზა.

4. გამოიკვეთოს უახლესი აღმოჩენები მეცნიერებაში გენერატიულ ლინგვისტიკასთან დაკავშირებით, რათა ჩვენ შევძლოთ სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის უფრო ღრმა ანალიზი და ზოგიერთი საკამათო მომენტების უფრო დეტალური შესწავლა.

კვლევის მეთოდები: დესკრიპტიულ-ანალიტიკური, შედარებით-კონტრასტული, ტრანსფორმაციული, ფსიქოლინგვისტური და სხვა.

კვლევის შედეგები: ამ და სხვა კვლევების შედეგებზე დაყრდნობით ჩვენ ვმუშაობთ ფსიქოლინგვისტიკის მოკლე კურსის შედგენაზე, რათა, თუ მოხერხდა, დაინერგოს თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფსიქოლინგვისტიკის მოკლე კურსის სწავლება ენათმეცნიერების მიმართულებით.

დასკვნა: დადგინდა, რომ სიღრმისეული სტრუქტურების თეორია საჭიროებს უფრო დეტალურ გადამუშავებას, რადგან ჩანს, რომ სიღრმისეული სტრუქტურებიდან ზედაპირულზე გადასვლის მექანიზმებში არის რაღაც გამოტოვებული, ანუ შესასწავლი. უნივერსალური გრამატიკის არსებობის პოსტულატი ვარაუდობს მშობლიური ენის გრამატიკის ფლობის და მეტყველებითი ჩვევების თანდაყოლილ ხასიათს.

საკვანძო სიტყვები: სიღრმისეული სტრუქტურები, გენერაციული ლინგვისტიკა, კოგნიტიური თეორია, სემანტიკური ინტერპრეტაცია.

გენერაციული ლინგვისტიკა ეფუძნება ენის, როგორც განსაზღვრული ტიპის ფორმალური მოდელის აღწერას. ფორმალური მოდელების საწყისი საბაზო ტიპი არის ტრანსფორმაციული გენერაციული გრამატიკა. ყოველი მშობლიურ ენაზე მოსაუბრე იყენებს გენერატიულ გრამატიკას, რომ მისი დახმარებით ააგოს გამონათქვამი, ანდა გაიგოს ის. გენერაციული ლინგვისტიკა ბაზირებულია ორ ძირითად ერთმანეთის საწინააღმდეგო მცნებაზე: ენობრივი კომპეტენცია (*competence*); და ენის გამოყენება (*performance*).

ენობრივი კომპეტენცია ნოელ ჩომსკის თეორიაში და ასევე გენერაციული ლინგვისტიკის მიმდევრების მიხედვით წარმოადგენს ადამიანის თანდაყოლილ უნარს შეისწავლოს, დაეუფლოს და გამოიყენოს ენა. ენობრივი კომპეტენცია გულისხმობს უნივერსალური გრამატიკის ცოდნას ქვეცნობიერის დონეზე ყოველი ადამიანის მიერ, რომელსაც შეუძლია წარმოქმნას წინადადებათა უსასრულო რაოდენობა, ანუ გამოიყენოს ამ ენის ცოდნა. ამასთან ერთად, წესების კომპლექტი უნივერსალური გრამატიკის ჩარჩოებში შეზღუდულია. გენერაციული გრამატიკის სტრუქტურას აქვს სამი კომპონენტი: სინტაქსური, სემანტიკური და ფონოლოგიური. ჩომსკი ყველაზე დიდ როლს ანიჭებდა სინტაქსს. სიღრმისეული სტრუქტურები, თავის მხრივ, წარმოადგენენ ბირთვულ სინტაქსურ კონსტრუქციებს (ბირთვულ წინადადებებს) უნივერსალური გრამატიკის დონეზე. სიღრმისეული სტრუქტურები არის ადამიანის ცნობიერებაში იმთავითვე ჩადებული ელემენტები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სიღრმისეული სტრუქტურები წარმოადგენენ თავის მხრივ ენობრივ კომპეტენციას.

იმის დასამტკიცებლად, რომ ენობრივი კომპეტენციები თანდაყოლილ ხასიათს ატარებს, ჩომსკის მოყავდა მაგალითად მშობლიური ენის ათვისება ბავშვების მიერ. ის წერდა: „ენას რომ დაეუფლოს, ბავშვმა შესაბამისად უნდა იცოდეს, პირველ რიგში, ლინგვისტური თეორია, რომელიც აძლევს ფორმას ნებისმიერი არსებული ენის გრამატიკას, და მეორე რიგში, უნდა იცოდეს იმ სახეობის გრამატიკის არჩევის სტრატეგია, რომელიც თავსებადია საწყის ენობრივ მოცემულობებთან“ (თარგმანი ჩვენია მ. მ). (Khomskij 1965)

კიდევ ერთი მტკიცებულება იმისა, რომ ენობრივი კომპეტენცია არსებობს, არის ის თანდაყოლილი გრძნობა, რომლის დახმარებითაც ჩვენ გაუაზრებლად განვსაზღვრავთ სწორ და არასწორ წინადადებებს გრამატიკული თვალსაზრისით. სიტყვებს და ბგერებს აქვთ მოსაუბრისთვის რაღაც მნიშვნელობა მხოლოდ მაშინ, თუ ისინი დალაგებულია გარკვეული წესრიგით, რომელიც შეესაბამება უნივერსალურ გრამატიკას და თანდაყოლილ ენობრივ კომპეტენციას. მაგალითად, რუსული ენის მატარებლისთვის წინადადებებს :

1. Пирог, маленькая синяя грязь, сделай глаз, девочка была.

2. Маленький пирог с грязными глазами делал голубую девушку.

არ აქვს არავითარი აზრი და ფასდება, როგორც არასწორი.

მაგრამ წინადადება:

3. Маленькая девочка с голубыми глазами делала пирог из грязи.

აღქმული იქნება გართულების გარეშე. მაგრამ უნდა ავლნიშნოთ, რომ გრამატიკულად ასევე სწორია ზემოთ მოყვანილი უაზრო მე-2 წინადადებაც. მოცემული პოსტულატი ჩომსკიმ ასახა თავის ცნობილ წინადადებაში:

Colorless green ideas sleep furiously.

Furiously sleep ideas green colorless

Бесцветные зеленые идеи яростно спят.

Яростно спать идеи зеленый бесцветный

გენერაციულ გრამატიკას აქვს ორი დონე: სიღრმისეული და ზედაპირული (*deep and surface, глупинный и поверхностный*). სიღრმისეულ დონეზე იმყოფება სიღრმისეული სინტაქსური სტრუქტურები, და, ზედაპირულ დონეზე შესაბამისად, გარდაქმნების დახმარებით წარმოქმნილი ზედაპირული სტრუქტურები, ანუ ჩვენი მეტყველება. ტრანსფორმაციული კომპონენტი ბადებს წინადადების ზედაპირულ სინტაქსურ სტრუქტურებს იმ სტრუქტურებისგან, რომლებიც მიღებულია საბაზო წესების მოქმედების შედეგად. ცნობილია ორ ათეულამდე ტრანსფორმაციის მოდელი, რომელთა დახმარებითაც ერთი და იგივე სიღრმისეული სტრუქტურიდან მრავალრიცხოვანი ინვარიანტების წარმოქმნა შეიძლება, რომლებიც გამოიყენება მეტყველებაში. მათ რიცხვშია: უარყოფა, რომლის დახმარებითაც ჩვენ ვახდენთ გენერირებას.

უარყოფითი წინადადებები:

Дима не отбил мяч. შეკითხვის ტრანსფორმაცია: Дима ударил по мячу?

პასივიზაცია, რომლის დახმარებითაც იქმნება პასიური წინადადებები:

Мяч был сбит Джоном. И др.

სიღრმისეული სტრუქტურის ტრანსფორმაციას მოსდევს ფონოლოგიური კომპონენტი, ანუ წინადადების ფონეტიკური ინტერპრეტაცია, რომელიც აფორმებს ზედაპირულ სტრუქტურას ხმოვან ან გრაფიკულ წარმოსახვაში.

გენერაციული ლინგვისტიკის წარმოქმნის შემდეგ სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიამ განვითარების რამდენიმე ეტაპი გაიარა, რომელთაც ჩვეულებრივ უკავშირებენ ხოლმე ჩომსკის ყოველი ახალი კვლევის გამოქვეყნებას. ჩომსკის გენერაციული გრამატიკის შექმნას უკავშირებენ კომპიუტერულ რეგულაციას, გენეტიკური კოდის მოდელის შექმნას, მანქანურ თარგმნას, და მათემატიკურ ლინგვისტიკას. თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ სიღრმისეული სტრუქტურების ევოლუცია გამოწვეულია არა მხოლოდ მისი ავტორის დამსახურებით. აქ მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ მისი მრავალრიცხოვანი მიმდევრები. გარდა ამისა, ამ თეორიის განვითარება გამოწვეულია ასევე როგორც პასუხი მრავალრიცხოვან კრიტიკაზე გენერაციული ლინგვისტიკის მოწინააღმდეგეების მხრიდან. ამის გამო ხდება სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის უფრო ღრმა ანალიზი და ზოგიერთი საკამათო მომენტების უფრო დეტალური შესწავლა. გასათვალისწინებელია აგრეთვე უახლესი აღმოჩენები

მეცნიერებაში გენერაციულ ლინგვისტიკასთან დაკავშირებით, მაგალითად, კოგნიტური ლინგვისტიკა, ფსიქოლინგვისტიკა და სხვ. გენერაციული ლინგვისტიკისა და სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის განვითარების პირველ ეტაპზე შეიქმნა ეგრეთწოდებული სტანდარტული თეორია. აქ გამოიყოფა ორი მოდელი: სინტაქსური სტრუქტურების მოდელი და

ასპექტების მოდელი. ორივე შექმნილი იყო ჩომსკის მიერ მის ნაშრომებში.

სინტაქსური სტრუქტურების მოდელში რეალიზებულია წარმოდგენა ენაზე, როგორც წარმოქმნის მექანიზმზე, რომელიც წარმოქმნის წინადადებათა უსასრულო რაოდენობას გრამატიკული საშუალებების საბოლოო კომპლექტაციის დახმარებით. სწორედ ამ დროს ჩომსკიმ პირველად გამოიყენა სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურების მცნება. ასპექტების მოდელი წარმოადგენს სემანტიკური კომპონენტის ფორმალურ მოდელში სემანტიკური ინტერპრეტაციის ჩანერგვის მცდელობას. ჩომსკის წიგნში „სინტაქსის თეორიის ასპექტები“ მიღებული იყო კატეგორიის ჰიპოთეზა აზრის შენახვის შესახებ ტრანსფორმაციის დროს, მაშინ, როდესაც ხდება გადასვლა სიღრმისეული სტრუქტურიდან ზედაპირულ სტრუქტურაზე. ამ დროს შემოდებული იყო ენობრივი კომპეტენციის (ანუ ენობრივი გამონათქვამების წარმოქმნის პროცესის სისტემის) შეპირისპირება ენის გამოყენებასთან.

სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის განვითარების მეორე ეტაპი გამოირჩევა გაფართოებული სტანდარტული თეორიის შექმნით. გაფართოებული სტანდარტული თეორია წარმოიქმნა კრიტიკის პასუხად. ეს კრიტიკა ბრალს სდებდა გენერაციულ ლინგვისტიკას ლექსიკისა და სემანტიკის ასპექტების იგნორირებაში. სტანდარტული თეორია არ იძლეოდა წარმოდგენას იმაზე, როგორ ურთიერთქმედებს სიღრმისეული სტრუქტურები მოცემულ ასპექტებთან. ძირითადი აქცენტი, რომელიც გაკეთებული იყო მხოლოდ სინტაქსურ სტრუქტურებზე, კრიტიკოსების მიერ გადაადგილებული იქნა სემანტიკის მხარეს.

ამრიგად, სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის განვითარების მეორე ეტაპზე დამატებულ იქნა ლექსიკური კომპონენტი და სემანტიკური ინტერპრეტაციის მრავალრიცხოვანი წესები. სემანტიკური ინტერპრეტაციის დაწვრილებითი წესები ჩომსკის მიერ ჩამოყალიბებულ იქნა სტატიაში *«Заметки о номинализации»*.

მეორე ეტაპის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია მართვისა და კავშირის თეორიის შექმნა. ის იქმნებოდა 1970–1980 წლებში. მისი ძირითადი ელემენტია უარის თქმა იმ სპეციფიკურ წესებზე, რომლებიც აღწერენ კონკრეტული ენების სინტაქსურ სტრუქტურებს და ამ წესების შეცვლა ზოგიერთი უნივერსალური შეზღუდვებით. ყველა ტრანსფორმაცია სიღრმისეული სტრუქტურიდან ზედაპირულამდე, შემოთავაზებული სტანდარტული თეორიით, შეცვლილი იყო ერთით - გადაადგილებით. ასევე გამოყოფილი იყო კერძო მოდულები (*X-штрих-теория; ограничения; связывания; управления; надежда; тета-теория*). აქედან თითოეული პასუხს აგებს თავის წილ გრამატიკაზე, მოქმედებს თავისი პრინციპების შესაბამისად და აქვს თავისი პარამეტრები, რომლების განსაზღვრავს კონკრეტულ-

ენობრივ სპეციფიკას. გენერაციული ლინგვისტიკის განვითარების კვლევის შედეგების საფუძველზე ჩომსკი აყალიბებს კვლევის სტრატეგიას წიგნში: „მინიმალისტური პროგრამა“ (Chomsky, 1995). მოცემული პროგრამა გვთავაზობს ორ მთავარ ქვესისტემას: ლექსიკონს და გამოთვლით სისტემას. ასევე ორ ინტერფეისს - ფონეტიკურს და ლოგიკურს. შემუშავებული სტრატეგიის ფარგლებში მოხდა გენერაციული გრამატიკის მრავალი თეორიული წარმოდგენის გადახედვა. ცვლილებები, რომლებიც შეიტანა ჩომსკიმ თავის წიგნში იყო იმდენად რადიკალური სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიისათვის, რომ შიძლება ვისაუბროთ მოცემული თეორიის განვითარების მესამე ეტაპზე. საჭიროა აღინიშნოს, რომ მრავალრიცხოვანი ცვლილებების მიუხედავად, რომლებიც შეტანილი იყო გენერაციული ლინგვისტიკის თეორიაში და სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიაში თვითონ ამ თეორიების ავტორის მიერვე, ანუ ნ. ჩომსკის მიერ, შენარჩუნებული იქნა ზოგიერთი ფუნდამენტური დებულება. მათ შორის, პირველ რიგში გამოიყოფა იმ ნიჭის თანდაყოლილი ხასიათი, რომლითაც შესაძლებელია მშობლიური ენის გრამატიკის გაგება და გამოხატვა. ანუ ეს ნიშნავს იმას, რომ ენობრივი ნიჭიერება წარმოადგენს ადამიანის გენეტიკური პროგრამის ნაწილს. მოცემული პოსტულატი პირველად წარმოდგენილი იყო ნაშრომში „ლინგვისტური თეორიის ლოგიკური სტრუქტურა“ და მას შემდეგ არ განუცდია ცვლილებები. ჩომსკი ამბობს, რომ გრამატიკული წესების საბოლოო კომპლექტისა და მცნებების დახმარებით ადამიანებს შეუძლიათ შექმნან წინადადებების განუსაზღვრელი რაოდენობა, და მათ შორის ისეთები, რომლებიც არასდროს არავის უთქვამს.

სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის კიდევ ერთი ურყევი ელემენტია ეგრეთწოდებული უნივერსალური გრამატიკა. პირი, რომელიც დაეუფლა ენას, ასევე ითვისებს ამ ენის წესებს და სისტემას. მეცნიერი იკვლევს ენის გამოყენებას მეტყველებაში და ქმნის სპეციალურ გრამატიკას. ასეთი გრამატიკას ეწოდება უნივერსალური გრამატიკა, რომლებიც, თავის მხრივ, აღნიშნავს ადამიანის გონების საერთო თვისებებს (Bondarenko, 2011). როგორც კი გამოჩნდა ჩომსკის რევოლუციური გენერაციული ლინგვისტიკა, რომელმაც გადაატრიალა შეხედულება ენაზე, როგორც სისტემაზე, აზროვნებაზე და, საერთოდ, შეიტანა მრავალი ცვლილება ლინგვისტიკის გაგებაში, გამოჩნდა კრიტიკაც. რა თქმა უნდა, სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიაც არ იყო გამონაკლისი, რომ კრიტიკის გარეშე დარჩენილიყო. გასული საუკუნის 70-იან წლებში სიღრმისეული სტრუქტურების მცნება წარმოადგენდა დისკუსიის საგანს გენერაციულ ლინგვისტიკაში. ამან გამოიწვია განცალკევებული მიმდინარეობების ჩამოყალიბება, რომლებშიც ამ მცნებამ განიცადა მნიშვნელოვანი ცვლილებები. ასე მაგალითად, წარმოიქმნა გენერაციული სემანტიკა, სადაც სიღრმისეული სტრუქტურის მცნებამ ადგილი დაუთმო მცნებას „სემანტიკური სტრუქტურა“ (Testelec, 2001). გენერაციული სემანტიკის წარმოშობა დაკავშირებულია ამავე მიზეზებთან. მოცემულ დისციპლინაში აქცენტი გაკეთებული იყო სემანტიკა - ასპექტზე, რომელსაც იგნორირებას უკეთებდა ჩომსკი ადრეულ ნაშრომებში და ხმარობდა მცნებას „სიღრმისეული სტრუქტურა“, როგორც „სემანტიკური სტრუქტურა“.

მაგალითისთვის განვიხილოთ ორი ზედაპირული სტრუქტურა:

Mary ordered John to leave და *Mary promised John to leave* (*Мэри приказала Джону уйти*, *и Мэри пообещала Джону уйти*).

მოცემული სტრუქტურების სქემის შედგენის დროს ჩვენ მივიღებთ პრაქტიკულად ერთნაირ სიღრმისეულ სტრუქტურებს: NP (ქვემდებარე) შედგება არსებითი სახელისგან მერი, VP შედგება ზმნისგან, რომლის დახმარებითაც ყალიბდება დროის კატეგორია (*ordered* *u* *promised*), და პირდაპირი დამატების სახელობითი ჯგუფის კატეგორია: N – სახელი (*John*), *Prep* – (*to*), *V* – (*to leave*).

ნათელია, რომ მოცემული ზედაპირული სტრუქტურები განსხვავდება მნიშვნელობით, ანუ სემანტიკური ელემენტის მიხედვით:

ა). სიღრმისეული სტრუქტურები გენერაციულ სემანტიკაში შევსებული იყო სემანტიკური სტრუქტურით, რომელიც ითვალისწინებდა წარმოდგენის ერთიანობას იმ წინადადებათა სერიისათვის, რომლებსაც ჰქონდათ ერთი და იგივე აზრი, მაგრამ გამოხატული სხვადასხვა ლექსიკით, ხოლო ტრანსფორმაციები უშუალოდ გარდაქმნიდნენ სემანტიკურ სტრუქტურას ზედაპირულ სტრუქტურად.

შემდგომმა აღმოჩენებმა სემანტიკის სფეროში მიგვიყვანეს აბსტრაქტული აღწერის გაძლიერებამდე, კერძოდ, სპეციალური აბსტრაქტული ელემენტების დახმარებით ისეთი სიღრმისეული სტრუქტურების ერთმანეთისგან გარჩევამდე, რომლებიც ადრე ერთ სტრუქტურაში ერთიანდებოდა. მაგალითად, ერთმანეთის შესაბამისი მტკიცებითი, უარყოფითი, ბრძანებითი და კითხვითი წინადადებების სიღრმისეული სტრუქტურები. აღმოჩენებმა ფსიქოლოგიაში და ფსიქოლინგვისტიკაში აჩვენა, რომ მექანიზმები, რომლებიც განაპირობებს კითხვითი ანდა ნებისმიერი სხვა გამონათქვამის წარმოქმნას, შეიძლება არ იყოს იმაზე რთული, ვიდრე ბირთვული წინადადების წარმოქმნის მექანიზმი, ანუ სიღრმისეული სტრუქტურის წარმოქმნის მექანიზმი. ამ დროს ჩომსკის სტანდარტული თეორია ამტკიცებდა, რომ კითხვითი წინადადებები (უარყოფითის მსგავსად) არის ტრანსფორმაციის შედეგი, და არსებობს მხოლოდ ზედაპირულ სტრუქტურებში. სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის კრიტიკის განხილვის შემდეგ, და სიღრმისეული და ზედაპირული სტრუქტურების ურთიერთქმედების პრობლემების განხილვის შემდეგ, და ასევე სემანტიკაში მომხდარი აღმოჩენების შემდეგ ჩომსკიმ და მისმა მიმდევრებმა გადახედეს გენერაციული გრამატიკის სტანდარტულ თეორიას. ხანგრძლივი დროის მანძილზე გაფართოებული თეორია ბატონობდა მსოფლიო ლინგვისტიკაში, იმიტომ რომ მის მიმდევრებს შეეძლოთ პასუხი გაეცათ ბევრ საკამათო კითხვაზე.

ბ). თუმცა დადგა მომენტი (1970-ანი წწ), როდესაც ლინგვისტებმა აღმოაჩინეს მოვლენები, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდა გაფართოებულ თეორიას. ასეთ მოვლენებს მიეკუთვნებოდა „კვანტორების“ ლოგიკური კატეგორია, რომელიც გამოიხატებოდა მეტყველებაში შემდეგი ლექსიკური ერთეულების დახმარებით: *Every*, *many*, *none*, *some* და ა.შ.

ლინგვისტებმა შენიშნეს, რომ ზედაპირული სტრუქტურები ზოგიერთი კვანტორებიდან არ შეესაბამება არც ერთ სიღრმისეულ სტრუქტურას. ასე რომ,

აღმოჩნდა, რომ ენობრივ კომპეტენციაში, ანუ უნივერსალური გრამატიკის ჩარჩოებში არ არის მექანიზმი, რომელიც შექმნიდა წინადადებებს კვანტორებით. განვიხილოთ ზედაპირული სტრუქტურების ორი მაგალითი. ეს სტრუქტურები მიღებულია ტრანსფორმაციის დახმარებით. ტრანსფორმაცია მდგომარეობს ექვივალენტური სახელობითი ჯგუფის ჩამოცილებაში.

Michael wanted to eat. Everyone wanted to eat.

პირველ მაგალითში ქვემდებარის როლში გამოდის საკუთარი სახელი (*Michael*), ხოლო მეორე მაგალითში გამოყენებულია კვანტორი (*everyone*).

ახლა ვნახოთ მოცემული გამონათქვამების სიღრმისეული სტრუქტურები:

Michael wanted [Michael eat]. Everyone wanted [Everyone eat].

იმ წინადადების სიღრმისეული სტრუქტურა, რომელშიც არის საკუთარი სახელი სრულად ემთხვევა ზედაპირულ სტრუქტურას. მოცემულ შემთხვევაში ჩამომორების ტრანსფორმაცია არ არღვევს წინადადების აზრსა და ლოგიკას. იქ სადაც კვანტორია ქვემდებარის როლში შეიძლება შევნიშნოთ, რომ სიღრმისეული სტრუქტურის ლოგიკა და მნიშვნელობა არ ემთხვევა ზედაპირულს. წინადადებები *Everyone wanted [Everyone eat]* და *Everyone wanted to eat*

შეესაბამება ერთმანეთს მხოლოდ ნაწილობრივ. მოცემული მაგალითის რუსული თარგმანი დაახლოებით ასე გამოიყურება: *Все хотели, чтобы все ели. и Все хотели есть.*

ცხადია, რომ მოცემულ მაგალითებს აქვთ სხვადასხვა მნიშვნელობა. ასე რომ გაფართოებულმა სტანდარტულმა თეორიამ დაამტკიცა, რომ სიღრმისეული სტრუქტურების თეორია მთლად სწორი არ არის, ანდა საჭიროებს უფრო დეტალურ გადამუშავებას, რადგან კარგად ჩანს, რომ სიღრმისეული სტრუქტურებიდან ზედაპირულ სტრუქტურებზე გადასვლის მექანიზმებში არის რაღაც გამოტოვებული, ანუ შესასწავლი.

გ). სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიას ასევე აკრიტიკებდნენ ყოფილ საბჭოთა კავშირში 1970 - იანი წლებიდან მოყოლებული. ზოგიერთი მეცნიერი, მაგალითად, ვ. მ. სოლნცევი, გამოხატავდა ეჭვს, რომ მცნებას „სიღრმისეული სტრუქტურა“ არ აქვს რაიმე მნიშვნელოვანი ფასი. ცალკეული მკვლევარები გვთავაზობდნენ გაგვეგო „სიღრმისეული სტრუქტურა“, არა როგორც აბსტრაქტული სინტაქსური წარმონაქმნი, არამედ როგორც რეალური უმარტივესი ბირთვული წინადადება. ზოგი საერთოდ შესაძლებლად თვლიდა ენის აღწერას ამ მცნების გარეშე (მაგ. დ. ნ. შმელევი). ა. ლეონტიევის კრიტიკიდან შიძლება დავასკვნათ, რომ სიღრმისეულ სტრუქტურებსა და ზედაპირულ სტრუქტურებს შორის ჩომსკის თეორიის მიხედვით უნდა არსებობდეს პირდაპირი კავშირები. თუმცა სინამდვილეში ისეთ ფაქტორებს, როგორც არის რეალური დროის კომპონენტის, მოძრაობის, დინამიკის, ცვალებადობის არქონა სიღრმისეული სტრუქტურის შემადგენლობაში, მივყავართ არათანაბარი ურთიერთკავშირისკენ სიღრმისეულ სტრუქტურასა და რეალურ მეტყველებას შორის. მაგრამ აქვე უნდა ითქვას, რომ სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის გავლენა თანამედროვე რუსულ ლინგვისტიკაზე ძალიან დიდია და განსაკუთრებული პოპულარულობა ამ თეორიამ

მოიპოვა 1990-იან წლებში.

დღეს გენერაციული ლინგვისტიკის ძირითადი ოპონენტები არიან კოგნიტური ლინგვისტიკის მიმდევრები.

სიღრმისეული სტრუქტურების და უნივერსალური გრამატიკის არსებობის პოსტულატი ვარაუდობს მშობლიური ენის გრამატიკის ფლობის და მეტყველებითი ჩვევების თანდაყოლილ ხასიათს. და სწორედ ეს მომენტი იწვევს კრიტიკას კოგნიტური ლინგვისტიკის მიმდევრების მხრიდან.

კოგნიტური ლინგვისტიკა იკვლევს ენისა და ცნობიერების თანაფარდობის პრობლემებს, ენის როლს სამყაროს კონცეპტუალიზაციაში, კატეგორიზაციაში, შემეცნებით პროცესებში და ადამიანური გამოცდილების განზოგადებაში, ასევე იკვლევს ადამიანის ცალკეული კოგნიტური შესაძლებლობების კავშირს ენასთან. კოგნიტური მიდგომიდან გამომდინარე, ენობრივი ჩვევები, მათ შორის მეტყველების წარმოქმნის უნარიც, არის კომუნიკაციური ფუნქციის შედეგი და ადამიანი მას ითვისებს გარე სამყაროსთან ურთიერთმოქმედების დროს. ამ თეორიის კრიტიკის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი არის ის, რომ მოცემული თეორია შეიძლება აღმოჩნდეს აბსოლუტურად გამოუსადეგარი ზოგიერთი რეალური ენის მიმართ. ამ თეორიის ირგვლივ კვლევებს ვაწარმოებდით ძირითადად რუსული ენის მაგალითზე, შემდეგ იტალიური და ინგლისური ენების მაგალითზე, ანუ ინდოევროპული ენების მაგალითზე. სხვა ენების ოჯახებს როგორ მოერგება სიღრმისეული სტრუქტურების თეორია, ეგ ჯერ კიდევ საკითხავია.

თანამედროვე მკვლევარები კითხვის ქვეშ სვამენ პოსტულატს თანდაყოლილი ენობრივი ნიჭიერების (კომპეტენციის) შესახებ. კვლევები გვიჩვენებს, რომ პატარა ბავშვები იყენებენ აზროვნების სხვადასხვა ტიპებს, რომლებიც შეიძლება საერთოდ არ იყოს დაკავშირებული ენასთან. ასეთია მაგალითად, გაყონ სამყარო ორ ნაწილად, ესმოდეთ კავშირი ადამიანებსა და საგნებს შორის, ან კიდევ, ესმოდეთ კავშირი საგნებს შორის. ეს უნარები და ასევე ადამიანის უნიკალური შესაძლებლობა - გაიგოს რის შეტყობინებას აპირებენ მისთვის, ერთობლიობაში განაპირობებენ ენის ფუნქციონირებას.

ასე რომ, ახალი აღმოჩენები მეტყველებენ იმაზე, რომ ჩომსკის თეორია სიღრმისეულ სტრუქტურებზე შესაძლებელია ვერ ახასიათებდეს სრულად ენობრივ მოვლენებს. თეორია, რომელმაც მრავალი ფორმა მოირგო, ვარაუდობს, რომ გრამატიკული სტრუქტურა არ არის ბუნებრივი. გრამატიკა იქმნება ისტორიის მსვლელობისას (ეს არის პროცესი, რომელიც აყალიბებს იმას, თუ როგორ გადაეცემა ენები თაობიდან თაობებს). გრამატიკა იქმნება, როგორც ადამიანის ფსიქოლოგიის შედეგი (ეს არის სოციალური და კოგნიტური ნიჭიერების, ანუ შესაძლებლობების, უნარების კომპლექტი, რომელიც საშუალებას აძლევს თაობებს აითვისოს ენა უპირველეს ყოვლისა). და რაც უფრო მთავარია, თეორია თვლის, რომ ენა შეხებაშია ტვინის იმ სისტემებთან, რომლებიც თავდაპირველად არ იყო ამ მიზნისთვის განზრახული. ამგვარად, ის წინააღმდეგობაშია ჩომსკის შხედულებასთან გენეტიკურ მუტაციაზე, რომელიც დაკავშირებულია რეკურსიასთან.

დასკვნები:

1. გენერაციული ლინგვისტიკისა და სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის განვითარების პირველ ეტაპზე შეიქმნა ეგრეთწოდებული სტანდარტული თეორია. 2. სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის განვითარების მეორე ეტაპი გამოირჩევა გაფართოებული სტანდარტული თეორიის შექმნით. 3. სიღრმისეული სტრუქტურების თეორიის განვითარების მეორე ეტაპზე დამატებულ იქნა ლექსიკური კომპონენტი და სემანტიკური ინტერპრეტაციის მრავალრიცხოვანი წესები. 4. გამოიკვეთა, რომ შემდგომმა აღმოჩენებმა სემანტიკის სფეროში მიგვიყვანეს აბსტრაქტული აღწერის გაძლიერებამდე. 5. დადგინდა, რომ სიღრმისეული სტრუქტურების თეორია საჭიროებს უფრო დეტალურ გადამუშავებას, რადგან ჩანს, რომ სიღრმისეული სტრუქტურებიდან ზედაპირულზე გადასვლის მექანიზმებში არის რაღაც გამოტოვებული, ანუ შესასწავლი. 6. კვლევებმა გვიჩვენა (კვლევა განხორციელდა საკუთარ შვილიშვილებზე), რომ პატარა ბავშვები იყენებენ აზროვნების სხვადასხვა ტიპებს, რომლებიც შეიძლება საერთოდ არ იყოს დაკავშირებული ენასთან. ასეთია მაგალითად, გაყონ სამყარო ორ ნაწილად, ესმოდეთ კავშირი ადამიანებსა და საგნებს, ანდა საგნებს შორის. 7. უნივერსალური გრამატიკის არსებობის პოსტულატი ვარაუდობს მშობლიური ენის გრამატიკის ფლობის და მეტყველებითი ჩვევების თანდაყოლილ ხასიათს. 8. კოგნიტური თეორიის ირგვლივ კვლევები ჩავატარეთ ძირითადად რუსული ენის მაგალითზე. შემდეგ უკვე ევროპული ენების მაგალითზე (იტალიური და ინგლისური). სხვა ენების ოჯახებს როგორ მოერგება სიღრმისეული სტრუქტურების თეორია, ეგ ჯერ კიდევ საკითხავია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Bondarenko I. V. Vliyanie generativnoj lingvi-stiki N. Khomskogo na mirovoe yazykoznanie / I. V. Bon-darenko // Vestnik Balt. feder. un-ta im. I. Kanta. –2011. – Vyp. 2. – S. 141–149.
2. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind / N. Chomsky. – Cambridge, 2001.
3. Chomsky N. The minimalist program / N. Chomsky. – Cambridge ; MA : MIT Press, 1995.
4. Paducheva E. V. O semantike sintaksisa / E. V. Paducheva. – M., 1974.
5. Serikov A. E. Problema porozhdeniya smysla i sovremennyj generativizm / A. E. Serikov // Vestnik Samar. humanitarnoj akademii. Ser.: Filosofiya. Fi-lologiya. – 2007. – № 2. – S. 155–173.
6. Testelec YA. G. Glava XI. Porozhdayushchaya gramma-tika : ot pravil k ogranicheniyam / YA. Testelec // Vvede-nie v obshchij sintaksis. – M. : RGGU. – 2001. – 800 s.

Modern interpretations of in-depth structures

Metreveli Medea

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The paper discusses contemporary interpretations of in-depth structures and the author's own views on these issues.

Aim of the research: to be able to describe language as a defined type of formal model based on our own opinions and the results of our research.

Research objectives:

1. Identify the opinions that claim that linguistic competencies are innate, and reveal the author's reasoned opinion on this issue.

2. To show from our point of view the pros and cons of the existing theories about the two levels of generational grammar.

3. Determine the evolutionary path of in-depth structures.

4. Outline the latest discoveries in the science of generational linguistics so that we can provide a more in-depth analysis of the theory of in-depth structures and a more detailed study of some of the controversial moments.

Research methods: descriptive-analytical, comparative-contrast, transformative, psycholinguistic and others.

Research Results: Based on the results of this and other studies, we are working on a short course in psycholinguistics to introduce a short course in psycholinguistics at Telavi State University in the field of linguistics.

5. Conclusions: It has been found that the theory of deep structures needs more detailed elaboration, because it seems that there is something missing, that is, to be studied in the mechanisms of transition from deep structures to the surface. The postulate of the universal grammar is shown, that the ability to own native language is congenital.

Keywords: In-depth structures, Generative linguistics, Cognitive theory, Semantic interpretation.